

RECEENZE

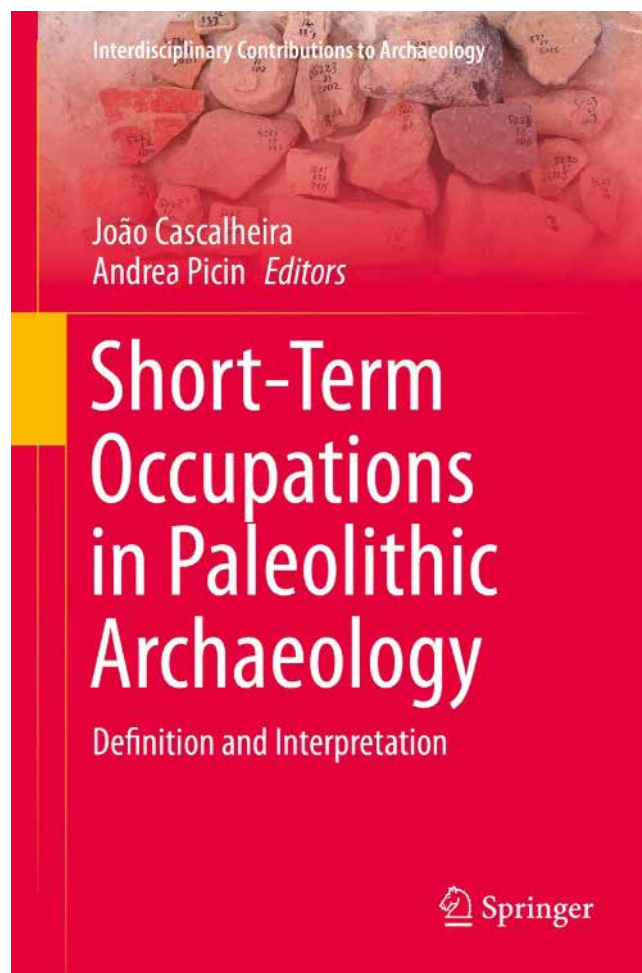
JOÃO CASCALHEIRA – ANDREA PICIN (EDS.) 2021: SHORT-TERM OCCUPATIONS IN PALEOLITHIC ARCHAEOLOGY. DEFINITION AND INTERPRETATION. SPRINGER NATURE SWITZERLAND.

Jan Eigner

Pro archeologii a poznání pravěké minulosti jsou pozhánáním krátkodobě a ideálně také jednorázově osídlená naleziště. Jejich odhalení a informační vytěžení odvisí v první řadě od míry dochování v terénu. Stejně důležitá je však i zvolená metodika archeologického výzkumu, jeho reálné možnosti a konečně pečlivost i způsob postexkavačního zpracování. Tyto tři faktory se odrážejí v deseti částech recenzovaného sborníku. Ten vychází ze symposia konaného Společností pro americkou archeologii (SAA) ve Vancouveru v roce 2017. Směs příspěvků z různých částí světa pokrývající dlouhý časový úsek od středního paleolitu po mezolit rozšiřuje naše obzory o nálezová prostředí a možnosti interpretace archeologických situací. Ostatně i formační procesy na otevřených a jeskynních lokalitách mají obecnější platnost, respektive rozšíření, stejně jako faunistické a prostorové analýzy.

Pojednané předneolitické lokality najdeme v západní Evropě (Francie, Pyrenejský poloostrov), západní části střední Evropy (Německo), řidčeji ve východní části střední Evropy a jednu na Kavkaze. První dva příspěvky jsou klíčové, teoretické, přičemž úvodní posloužil i jako „editorial“. Další kapitoly se zakládají na představení konkrétních archeologických situací s větším či menším podílem obecnějšího textu. Na tomto místě uvedu jen několik poznámek k jednotlivým příspěvkům.

A. Picin, J. Cascalheira: Introduction to Short-Term Occupations in Palaeolithic Archaeology. Během pleistocénu se hominidé přizpůsobovali široké škále prostředí a území za pomoci různých typů strategií hledání potravy a mobility. Většina těchto strategií obživy byla dočasná, zanechávala efemérní stopy nebo palimpsesty vyplývající z opakovaného osídlení stejného místa. Identifikaci a interpretaci variability těchto nalezišť s nízkou hustotou se v paleolitické archeologii dosud věnovala malá pozornost, přestože jde o základní aspekty každodenního životního stylu prehistorických lovců a sběračů. Kapitola nastiňuje význam studia krátkodobého osídlení v minulosti, s využitím etnoarcheologických výzkumů (L. Binford, R. L. Kelly).

N. Bicho, J. Cascalheira: Use of Lithic Assemblages for the Definition of Short-Term Occupations in Hunter-Gatherer Prehistory. Studium sídelních vzorců tvoří standardní součást paleolitického výzkumu. V posledním půlstoletí je myšlenka prostorového chování a mobility založena na typologii lokalit, včetně tradičních rezidenčních a logistických

konceptů využití území a zdrojů potravy, volně vycházejících z Binfordova etnoarcheologického výzkumu na toto téma. Koncept krátkodobého osídlení používaný rozostřeně mnoha archeology má tendenci spoléhat se na dvě hlavní myšlenky: osídlení trvalo krátkou dobu a vyústilo v omezené množství hmotné kultury. Na základě výsledků analýzy sedmnácti mladopaleolitických souborů artefaktů z Portugalska se ukazuje, že oba předpoklady nemusejí být nutně správné. Mohou například existovat krátkodobá osídlení s produkcí velkého množství artefaktů (štípačské dílny), opačným pólem jsou velmi malé kolekce interpretovatelné jako skrýše nástrojů pro krátkodobé činnosti („lithic cache“), avšak s dlouhodobým využíváním. Oba extrémy se v rámci komplexních převrstvených kontextů jen stěží rozlišují. Studie s explicitně uvedeným pojmoslovím ukazuje, že běžné použití hustoty kamenných artefaktů a frekvence jejich retušování nepředstavují vždy dostatečná kritéria pro rozlišení krátkodobých a dlouhodobých aktivit na konkrétním místě. Jiné sledované proměnné v rámci štípané industrie a jejich statistické testování mohou být citlivější k identifikaci doby trvání osídlení.

R. M. Torcal et al.: *Inside the Palimpsest: Identifying Short Occupations in the 497D Level of Cova Gran (Iberia)*. Jako výzvu k identifikaci jednotlivých sídelních událostí pojali autoři vrstvu 497D na lokalitě Cova Gran v předhůří španělských Pyrenejí. Obsahovala celkem 4955 kamenných artefaktů o váze skoro 21 kg a 696 zvířecích kostí spolu s dobře zřetelnými ohništi. Aplikování kontextových analýz a prostorově-statistických textů umožnilo identifikovat opakované střídání osídlení a opuštění místa. Uvedená vrstva je tak výsledkem řady špatně definovatelných a po sobě jdoucích sídelních epizod.

A. Picin: *Short-Term Occupations During the Early Middle Paleolithic in Eastern Germany*. Jezera a řeky hrály v přesunech lovců-sběračů do nových regionů důležitou roli jako pevná místa v krajině, navíc sloužily jako zdroje čisté vody a prostor lovu u napajedel. Typy lidských aktivit kolem vodních zdrojů byly nesporně diferencované, ale opakované osídlení nebývá v tomto ohledu snadné dešifrovat. Na území býv. NDR se kromě jiných nacházejí na březích řek dvě časně středopaleolitické lokality s levalloiskou industrií – Markkleeberg a Zwochau. Nová data naznačují, že sídliště to byla krátkodobá, přičemž neandertálci či jejich předchůdci uplatňovali různé strategie výroby na lokalitě a přesunu artefaktů z ní. V širší perspektivě zahrnuje prostorové chování v severní a střední Evropě během časně fáze středního paleolitu širokou škálu v rámci krátkodobých sídelních pobytů. Připomeňme i skutečnost, že artefakty z Markkleebegu bývaly využívány jako analogické pro Bečov IV u Mostu, detailní srovnání ale stále chybí.

P. Valde-Nowak, M. Cieśla: *Models of Raw Material Exploitation as an Indicator of Middle Paleolithic Mobility: Case Studies from Uplands of Northern Central Europe*. Krátkodobé osídlení středopaleolitických lovců zanechává na archeologickém nalezišti specifický set nástrojů. Pro studium délky pobytu skupin neandertálců se jeví pouhá techno-typologická analýza souborů štípané industrie nedostatečnou a je nutné ji doplnit o rozbor získávání surovin v kombinaci s informacemi o dlouhodobém používání nebo přepracování určitých artefaktů. Údaje o štípaných surovinách ukazují na důvěrnou znalost osídlených regionů, takže

i delší pobyt v nich. Na řadě lokalit známých z pahorkatin Maďarska, Slovenska a Polska lze však nalézt artefakty ze surovin transportovaných ze vzdálených výchozů (nezřídka za pohořími). Takové artefakty jsou obvykle upravovány či reutilizovány a vykazují stopy dlouhého používání, takže i vyšší hodnoty. Lze předpokládat, že mezi dobou osídlení a znalostmi o prozkoumaném území existuje souvislost, kterou lze pozorovat u některých souborů artefaktů. Situace, kdy je na lokalitě zastoupena velká variabilita regionálních surovin, může být považována za indikátor stabilního osídlení, zatímco přítomnost různorodých exotických materiálů dokumentuje zvýšení skupinové mobility.

N. Naudinot, G. Marchand: *Take Shelter! Short-Term Occupations of the Late Paleolithic and the Mesolithic in the French Far West*. Kapitola pochází od významných francouzských specialistů na období konce paleolitu a mezolitu, z nichž druhý uvedený pracovník francouzského Centra pro vědecký výzkum (CNRS) nedávno předčasně zemřel (Grégor Marchand, 1968–2023). Autoři konstatují významný rozvoj radiokarbonového datování, bayesiánského modelování v posledních letech a prostorových analýz, přičemž platí, že staré problémy zůstávají. Technologicko-ekonomický přístup ke kamenné industrii využívající koncept operačních řetězců umožňuje nahlédnout do komplexního tématu. Prostorově malé lokality mají nízkou archeologickou viditelnost a je zvláště obtížné je identifikovat při povrchovém průzkumu nebo během záchranných výzkumů. Autoři se opírají o výsledky nového projektu zaměřeného na malé skalní úkryty v nejzápadnější Francii (Bretaň). Ty byly na rozdíl od nesmírně rozvinutého povrchového průzkumu vnitrozemí Bretaně dosud jen málo zkoumané; i kvůli specifickým geologickým souvislostem jsou atypické, jen někdy označitelné jako převisy. Výzkumy některých z nich doložily krátkodobé osídlení, jež umožňuje stanovit rysy technologického a ekonomického chování (respektive platí oboustranně propojený vztah, různé důkazy v artefaktuální evidenci lze považovat za diagnostické pro epizodické osídlení). Výsledkem představeného bádání je prvý diachronický model vývoje ekonomických systémů od pozdního glaciálu po konec mezolitu.

L. Asryan et al.: *Occupying Cave-Sites: A Case Study from Azokh 1 Cave (Southern Caucasus)*. Kavkaz jako důležitý mezikontinentální průchod pro faunu a lidské populace z Afriky do Eurasie je oblastí klíčových výzkumů. Lokalita Azokh 1 na jižním Kavkaze (dnes území Ázerbajdžánu) poskytla stratigrafickou sekvenci, jejíž obnovené výzkumy prokázaly přítomnost stratifikovaných souborů kamenné industrie a fauny datovaných mezi 300 a 100 tisíc let spojených s pozůstatky hominidů (*Homo heidelbergensis* a *Homo neanderthalensis*). Ukazuje se, o jaké množství údajů jsme ochuzeni u staršího výzkumu z šedesátých a sedmdesátých let 20. století, který zasáhl a spíše zničil velkou část výplně jeskyně (ačkoli i v SSSR probíhaly v té době kvalitnější vedené jeskynní výzkumy). Ve fauně dominují pozůstatky medvěda jeskynního hibernujícího v zadní části jeskyně. Nedávné tafonomické studie naznačují dochování některých z těchto pozůstatků *in situ*. Ostatní pozůstatky fauny, především býložravců, některé vykazující známky lidské činnosti, byly do jeskyně s největší pravděpodobností zavlečeny hominidy. Výsledky výzkumu spolu s prostorovými a trasologickými analýzami naznačují, že osídlení jeskyně bylo

krátkodobého charakteru a v jeho sezonalitě hráli jeskynní medvědi důležitou úlohu. Studium kamenných artefaktů naznačuje neúplný operační řetězec pro všechny suroviny s obecnou absencí odpadu, nevyužití suroviny a vzácností jader a skládanek. Nástroje byly na místo spíše přinášeny a probíhalo zde jen dílčí štípání a retušování. Techno-typologicky tyto kolekce vykazují charakteristiky okruhu pozdního acheuléenu a moustérienu.

A. Picin et al.: Short-Term Neanderthal Occupations and Carnivores in the Northeast of Iberian Peninsula. Krátkodobé lidské aktivity probíhaly v jeskyních a skalních úkrytech, které masožravci navštěvovali jako hibernační místa, doupat nebo útočiště. Z archeologického hlediska jsou výsledné soubory směsí artefaktů a zvířecích kostí, kde se intenzita lidské činnosti obvykle zvažuje při zohlednění množství kamenných artefaktů, ohnišť nebo upravených kostí. Detailní studium těchto lokalit je klíčové pro pochopení vývoje lidských společenstev v krajině, jejich pohybů územím, rozmanitosti vykonávaných činností a vztahů mezi ostatními biologickými entitami (zejména masožravci). Čtyři prezentovaná středopaleolitická naleziště na severovýchodě Pyrenejského poloostrova se vyznačují krátkodobým osídlením v kontextu hojných zbytků fauny, nejen masožravců. Výsledky naznačují komplexní scénář, pokud jde o vzorce osídlení a pohyb neandertálců v horských prostředích, od příležitostných návštěv doupat za účelem lovu nebo jejich aktivního vyhledávání až po plnohodnotná, plánovaná osídlení v průběhu sezóny.

A. Bargalló et al.: A Snapshot of a Short Occupation in the Abric Romani Rock Shelter: Archaeo-Level Oa. Abri Romani v Katalánsku stojí dlouhodobě v popředí zájmu jako jedna z klíčových středopaleolitických lokalit v jihozápadní Evropě. Jako příklad stratigrafické a planigrafické analýzy

předkládají autoři v mezioborové studii výsledky použité metodiky pro rozčlenění jedné úrovně v rámci vrstvy Oa, utvořené v mladší fázi středního paleolitu (datováno radiometricky řadou U/Th do období 54 tisíc let před současností). Fáze osídlení a jejich vzorce jsou identifikovány na základě antropogenních a archeologických struktur sestávajících z kamenných artefaktů (1496 ks), početně třetinových pozůstatků fauny a jedenácti ohnišť. Vztah mezi nimi byl stanoven pomocí analýzy skládanek. Malé sídelní plochy a získané výsledky naznačují krátkodobé osídlení ve vybrané archeourovni Oa. Netřeba připomínat, jak důležitá je pečlivá technika výzkumu, jejíž výsledky lze zužitkovat.

L. Pérez et al.: A High Temporal Resolution Zooarchaeological Approach to Neanderthal Subsistence Strategies on the Southeastern Iberian Peninsula: El Salt Stratigraphic Unit Xa (Alicante, Spain). Studie nás přivádí na pyrenejskou vysočinu Alicante během izotopového stupně MIS 3. Na středopaleolitické lokalitě El Salt byly provedeny zooarcheologické a tafonomické analýzy fauny z několika analytických kontextů (definovaných archeologicky, resp. stratigraficky) v jedné ze stratigrafických jednotek. Autoři detekují tendence nakládání s živočišnými zdroji u neandertálských skupin tak, aby se v měřítku co nejvíce přiblížili „etnografickému času“.

V českém paleolitu a mezolitu je krátkodobě osídlených, a hlavně takto spolehlivě interpretovatelných lokalit jako šafránu. Proto potřebujeme sledovat metodické postupy terénního i postexkavačního výzkumu lokalit s palimpsestem vícefázového osídlení. Představená kniha k tomu předkládá užitečný vzorek a podklady. Tisková kvalita knihy je dostatečná, na rozdíl od některých jiných publikací z tohoto prestižního nakladatelství, jejichž hlavní distribuce probíhá elektronicky.